

Károl Könyvek
tanulmánykötet

Sorozatszerkesztő: Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:

Balla Péter, Bozsonyi Károly, Csanády Márton, Fabiny Tibor,
Homicskó Árpád, Kendeffy Gábor,
Sepsi Enikő, Szenczi Árpád, Törő Csaba, Zsengellér József

VALLÁS ÉS MŰVÉSZET

SZERKESZTETTE

SEPSI ENIKŐ, LOVÁSZ IRÉN, KISS GABRIELLA,
FALUDY JUDIT

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2016

VALLÁSI SZIMBÓLUMOK HASZNÁLATA A VIRTUÁLIS TEMETŐKBEN¹

GYÖNGYÖSSY ORSOLYA

Ha a virtuális temetők történetének bemutatása lenne most a feladatom, úgy a halál bürokratizálódásának kezdetétől, 1777 tájékaról indítanám a fejtegetést. Ebben az évben tette kötelezővé Mária Terézia egy Helytartótanácsi rendelet kibocsátásával a temetők *extra urbem*, vagyis városon kívülre helyezését, körülkerítését, árokkal és kapuval való ellátását.² Míg korábban vásárokat, népi ünnepélyeket is tartottak a település közepén fekvő sírkertekben, a királynő megtiltotta a temetőkön belül a hangoskodást, az étkezést, az oda nem illő viselkedést.³ A holtak nyughelye és az élők élettere így módon elkülönült egymástól, és a temető az idők során megkülönböztetett, szent helyé vált.

A 19. század derekától a megerősödött orvosképzés, a védőoltások és az általánosan javuló életkörülmények okán az átlagéletkor fokozatosan nőtt,⁴ aminek következtében az elmúláshoz és a holttesthez való viszony is változásnak indult. Ennek a folyamatnak a betetőzése az az 1952-ben kiadott minisztériumi utasítás, amely országosan megtiltja a holttestek otthoni ravatalozását, és kötelezővé teszi, hogy minden település 10 éven belül ravatalozót építsen.⁵ A következő évtizedekben tehát vidéken is sorra emelik a ravatalozókat, megszűnik a virasztás, kötelező lesz a koporsó lefedése.⁶

Ugyan már a 19. század közepén is voltak a fővárosban temetkezési vállalatok, szélesebb körben csak az állami egészségügyi rendeletek hatására kezdtek igénybe venni a szolgáltatásaikat.⁷ Az 1970–80-as évektől a halott körüli teendőket már a legtöbb helyen fizetett alkalmazottakra bízta a család. A holttest eltávolodásának, tagadásának csúcspontját a teljes fizikai megsemmisítés, a hamvasztás jelenti. Az első krematórium 1928-ben épült fel (de csak 1951-ben vették használatba) Debrecenben, mind az ortodox, mind a katolikus egyház legnagyobb felháborodására.⁸ A holttest a lélek templomából alig egy évszázad leforgása alatt a viszolygás, undor és félelem tárgya lett.

Ma már kiépített intézményhálózat gondoskodik arról, hogy minden „a paraván mögött” maradjon. A holttest szállításának, öltöztetésének megszervezése kivitelezhető anélkül, hogy a gyászolóknak szembesülniük kellene a test jelenlétével.⁹ A gyász kifejezésének olyan, merőben új csatornáit jelennek meg a világhálón, amelyek tökéletesen megfelelnek a színtelen-szagtalan sterilitás igényének, egyben fokmérői a „halál elvadulásának”.¹⁰ Csejtei Dezső ekképpen nevezi azt az állapotot, amikor a hagyományos rítusok és szimbólumok már elégtelennek bizonyulnak a halál „kézben tartására”.¹¹

Jelen írásom olyan figyelemfelkeltő előtanulmány, amely a virtuális temetők szimbólumhasználatát, egészen pontosan a vallási jelképek felhasználásának arányát és módját kísérl meg körvonalazni. Bár kétségtelen, hogy leírásom nyitott kérdések sorát hagyja maga után, és a befejezetlenség érzését kelti, mégis remélem, hogy ez a rövid áttekintés hozzájárul egy születőfélben lévő kulturális és társadalmi jelenség megértéséhez.

¹ A szerző az MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa.

² Kodolányi János: A temetők és a temetkezés rendjének szabályozása a 18. században, *Néprajzi Közlemények*, vol. 4., 1959, 244.

³ Balassa Iván: *A magyar falvak temetői*, Budapest, Corvina Kiadó, 1989, 11–12.

⁴ A kérdéskörrel részleteiben lásd Hahn Géza: *A magyar egészségügy története*, Budapest, Medicina Kiadó, 1960.

⁵ Herczeg Tamás: *Magyarországi falusi ravatalozók művészete*, Doktori értekezés, Budapest, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskola, 2009. <http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezesek/DLAertekezes-HerczegTamas-2009.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. 08. 09.)

⁶ Lásd Gecséné Tar Imola: *Történeti temetők Magyarországon*, Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola, 2012, 33. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/634/1/Tar_Imola.pdf 2012. (Utolsó letöltés: 2015. 08. 01)

⁷ Lakner Judit: *Halál a századfordulón*, História Könyvtár, Monográfiák 3., Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1993.

⁸ Selényi Szabolcs (szerk.): *Temetőkert*, Budapest, Mezőgazdasági Kiadó, 1972, 15.

⁹ Míg az elmúlt évszázadban azt láthattuk, hogy a halott körüli teendőket az állam fokozatosan átvette a hozzátartozóktól, addig a virtuális temetők alkalmasak lehetnek az intimitás egyfajta visszanyerésére, a bürokratikus keretek „szétfeszítésére” (ismét én „temetem el” a halottamat). Bali János szíves közlése.

¹⁰ A halál témájú blogok tanulságairól, a nyilvánosság és intimitás dilemmájáról valamint a virtuális temetőkről érintőlegesen lásd Szépe Orsolya – Ferdinandy Dóra: Nyilvánosság és intimitás. A gyász és halál témájú blogok néhány sajátosságáról, *Kharón, Thanatológiai Szemle*, vol. 14., 2010/1, 47–58. A youtube.com oldalon található zenés emlékklipekről Zelena András készített értékes áttekintést. Zelena András: A fájlmegeosztó oldalak „nyugodj békében” videóinak lélektanáról, *Kharón, Thanatológiai Szemle*, vol. 18., 2014/4, 18–23.

¹¹ Csejtei Dezső: *Filozófiai metszetek a halálról*, Budapest, Pallas Stúdió – Attraktor Kiadó, 2002.

AZ EMLÉKEZÉS ÚJ TERE: AZ INTERNET

A virtuális temetkezés, virtuális temető és interneten bérelhető „kvázi sírhelyek” története hazánkban alig egy évtizedes múltra tekint vissza. A nyugat-európai mintára meggyökeresedő,

forradalmian új gyász kultúra jeleként sorra jelennek meg a zenei megosztó oldalakon a fényképes „emlékklippek”, emléképrofilok, a kedves halott biográfiáját, a hozzáfűződő emlékeket lajstromba szedő virtuális emlékhelyek. Ezek a honlapok a sírhely és a hozzátartozók közti távolság áthidalására vállalkozva kínálnak lehetőséget a „mélto megemlékezésre” (virtuális gyertya gyújtása, koszorúzás stb.). Az emlékezés helye tehát

nem az elhunyt tényleges nyughelye, hanem személyiségének fotókból és írásos visszaemlékezésekből kirajzolódó „esszenciáját” reprezentáló és azt megőrizni hivatott virtuális valóság közege. (1. kép)

A jelenség kitűnően példázza, hogy a virtuális diplomokhoz, imádságokhoz hasonlóan miként állítható az Internet a szakrális kommunikáció szolgálatába. De vajon milyen fogadtatásra lel a gyász és a halál virtuális megközelítése? Hogyan jelennek meg a vallási szimbólumok a virtuális gyász materiát vesztett világában?

Jelen kutatás alapját a két legnagyobb magyar gyászportál, az *Itree* és az *In Memoriam* képezi.¹² A többi, hasonló honlap a szűkített tematika (pl. csak gyertyagyújtás), vagy az alacsony kihasználtság okán maradt ki a vizsgáldás köréből. Elsőként vizsgáljuk meg, hogyan épülnek fel ezek a bizonyos virtuális temetők.

AZ ITREE ÉS AZ IN MEMORIAM FELÉPÍTÉSE

A virtuális temetők az ismert közösségi portálokhoz (Facebook, Twitter) hasonlóan működnek, ám speciális céljuk az elhunytak emlékének ápolása és a gyász kifejezése. Ahogy az *In Memoriam* küldetésnyilatkozatában olvashatjuk:

1. kép. Sír az *In Memoriam* virtuális sírkertben (Erdei Imre, 2015. 01. 23.)

ebben a „mai kegyetlen világban”.¹³ Az emlékhelyeket egy egyszerű regisztrációt követően, az elhunyt személyes adatainak megadásával lehet létrehozni. Mindezek után lehet választani az emlékhelynek háttérét, majd sírkövet, a sírkőre fényképet, virágot és gyertyát. (2. kép)

2. kép. Sír az *Itree* virtuális temetőben (Álmos György, 2015. 03. 21.)

A hamis valóság olyan részletekig terjed, hogy a gondozás nélküli sírok idővel elhanyagolt külsőt öltenek, gazosodni kezdenek; a virágok elhervadnak, a gyertyák szétolvadnak. A sírhelyek rendbetétele a honlap látogatásával érhető el.

Az *In Memoriam* sírkertnek több, egyenrangú parcellája van. 2015 augusztusában ezek a következő felosztásban néztek ki (az adott parcellában található emlékhelyek számával):

Emberek: 753
Kutyák: 88
Macskák: 28
Tárgyak: 6
Emlősök: 5
Fogalmak: 5¹⁴
Madarak: 4
Hüllők-kétléltek: 2
Rágcsálók: 2

Szépe és Ferdinándy 2010-es mintavételéhez képest a kutyák száma 65%-kal csökkent. A legdrasztikusabb „apadást” a fogalmak parcellájában láthatjuk, ahol 2010 óta 37-ről 5-re csökkent az emlékhelyek száma, de a macskák (96-ról 28-ra) és a madarak is jócskán elfogytak (18-ról 4-re). Az arányok változásai az embereknek szánt emlékhelyek lassú térnyszeréséről tanúskodnak (638-ról 753-ra)

¹² <http://sirkert.virtualisan.net/news.php> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 25.)

¹⁴ Jelenleg a gyászolt tárgyak között szerepel 'az elfogyott kannás bor', 'az elgurult gyógyszer', 'a Windows xp', két laptop és egy kávésbögre. A fogalmak közt találjuk 'a magyar demokráciát', 'az iwiv'-et, 'a névtelen feljelentőt', 'a szomszéd házaspárt', és 'a szomorú költő tovatűnő ihletét'.

¹² <http://itree.hu> illetve: <http://sirkert.virtualisan.net> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 25.)

nőtt a számuk).¹⁵ Az eredetileg csak emberek részére kifejlesztett lehetőségek (mint a gyertyagyújtás vagy a virágok elhelyezése, illetve ezek választéka) mind egyike használható a többi parcellában.

Az *Itree* nemrég indult kisállattemetője teljesen elkülönül az emberekétől. Az *Itree* felületén az emlékhely létrehozója beállíthatja a látogatók hozzáférési szintjét, vagyis hogy ki helyezhet el virágot, vagy írhat megemlékezést a virtuális emlékhely „hírfolyamára”. A gondozó feltölthet fényképalbumokat, témákat, jegyzeteket, akár az elhunyt kedvenc receptjeit, hozzá kötődő történeteket.

A portál belső, virtuális fizetőeszköze az *iTallér*. A regisztráció után kapott induló tőkéből a sírra helyezhető tárgyakat, virágokat lehet finanszírozni. További *iTallérok* beszerzéséhez látogatni kell a portált, gondozni az emlékhelyet. Ha ez nem elegendő, SMS-szolgáltatáson keresztül további *iTallérok* vásárolhatóak.

Az *Itree*-n hírfolyam tudósít a magyar sajtóban aktuálisan keringő halálhírekről, balesetekről. Itt külön parcellában található a hírességek, és valódi virágcsokrot is küldhetünk szeretteink tényleges, fizikai sírjához.

A két vizsgált portál közül jelenleg az *Itree* a népszerűbb: míg az *In Memoriam* portált 71-en, az *Itree*-t 1842-en követik Facebook-on.¹⁶ A rögzített elhunytak száma viszont közel azonos: az *In Memoriam* sírkertben 756, míg az *Itree*n 872 emlékhelyet találunk.

A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy milyen vallási szimbólumokat vehetnek igénybe a virtuális sírhelyek létrehozói, melyek a honlapok kínálta, kötött lehetőségek.

VALLÁSI SZIMBÓLUMOK – A VIRTUÁLIS TEMETŐK KÍNÁLATA

Az *Itree* portálon a temetői háttérképek bő választékát találjuk (aránya az egyéb témákhoz 23:14). A 23 temetői háttér közül 17 katolikus. Egyetlen sírkövön található csupán kereszt, a többi modern formavezetésű műkő (arány 1:19). A

3. kép. Sírkőre választható motívumok jegyzéke az *In Memoriam* sírkertben

¹⁵ Lásd Szépe-Ferdinándy: i. m., 55.

¹⁶ 2015. augusztus 9. Forrás: <https://www.facebook.com/itree.it/> / <https://www.facebook.com/virtualistemeto> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 24.)

síró hagyományokra gondolva a sírra helyezhető virágcsokrok közt kavics is található (arány 1:28). A 14 gyertya egyikén sem szerepel szentkép vagy egyéb vallási szimbólum. (3. kép)

A választható vallási szimbólumok aránya a honlapon összességében elenyésző. A honlapot üzemeltető Emudata Kft. vezetője, Vezse Árpád mindezt azzal indokolja, hogy a vallási szimbólumok hangsúlyozása visszatartó erő lehet a nem vallásos, potenciális felhasználók számára.¹⁷ Az *Itree* eredeti logója egy T betű és egy fölé tett pont volt, ám ezt – a keresztre való asszociáció miatt – lecserélték a semleges üzenetű őszi falevélre.

4. kép. Választható sírkőformák az *Itree* virtuális temetőben

Az *In Memoriam* portálon az emlékhelyek háttereinek többsége romantikus tájkép vagy elvont grafika: tengerparti főveny, a világűr, vagy éppen sziklás hegység; hagyományos temetői környezet nem választható. A 37 lehetőség közül kettő köthető a katolikus valláshoz: egy bokrok közül kilátszó templomtorny és egy 'kő angyal'. (4. kép)

Vallási hovatartozásra utaló sírkőforma nincs, viszont a síremlékre helyezhető gravírozások közt jellemzően vallási szimbólumokat találunk: háromféle Dávid-csillagot, egy menórát, három keresztet (közülük egy korpusszal). A jellegzetes temetői sírjelek kétféle galambbal és a szomorúfüzzel egészülnek ki.

A portál – az egyforma gyertyákon kívül – nem ad lehetőséget az elkészült virtuális sírhelyekre sem virágcsokrok, sem kegytárgyak elhelyezésére, helyette a sírhelyek alatt található „hírfolyamra” lehet feltölteni a fájdalom kifejezésére alkalmasnak tartott statikus képeket.

ANIMÁLT GYÁSZKÉPEK

Ami a virtuális temetőben felvonultatott gyászkepkínálatot illeti, az előállítók gyakran maguk a fogyasztók. A *blingee.com*-hoz hasonló, könnyen kezelhető képszerkesztő honlapok segítségével pillanatok alatt vibráló fényárba lehet vonni bármilyen feltöltött vagy készen kínált alapképet. A bonyolultabb montázsok készítői jellemzően saját, tematikus honlapot működtetnek, és az alkotást a keresztnevük becéléséből továbbfejlesztett névjeggyel is ellátják. Különösen

¹⁷ Interjú Vezse Árpáddal, 2014. április 17.

népszerűek Ancika,¹⁸ Ildykó,¹⁹ Manyi57²⁰ alkotásai. Akadnak külföldi honlapokról beszivárgott ábrázolások is, mint Vera Ishimoto vallásos képei.²¹ A egyes tematikájú képek túlnyomó többsége beazonosíthatatlan eredetű.

Külön Facebook csoport működik abból a célból, hogy a gyászképeket összegyűjtse és letöltésre kínálja fel. Az oldal jelenleg 16 000 követőnél jár – ők azok, akik minden frissítésről azonnal értesülnek.²²

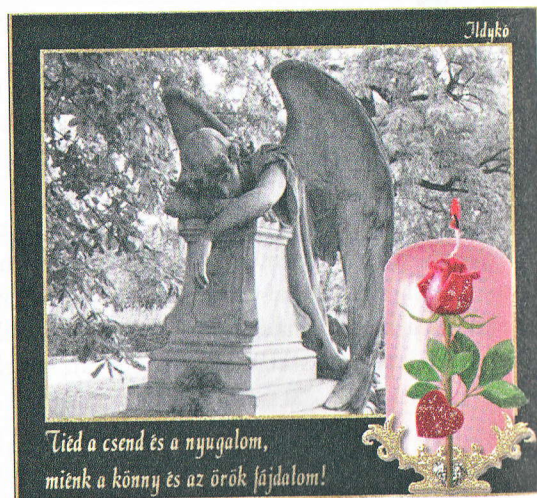
A gyászképekre specializált honlapok, illetve a vizsgált Facebook csoport fórum- hozzászólásait tekintve úgy tűnik, hogy a gyászképek leggyakoribb „fogasztói” a gyermeküket veszített édesanyák vagy férjüket, szüleiket veszített idősebb nők, akik úgy érzik, valódi vigaszt lelnek a képek szemlélésében.

A VALLÁSI SZIMBÓLUMOKKAL OPERÁLÓ ANIMÁLT GYÁSZKÉPEK FŐ TÍPUSAI

Kő, Gyermek és Királynő Angyalok

A szárnyaló fantázia legképlekenyebb „alapanyagai” az angyalok. A fotókról kölcsönzött *kő angyalok* kivétel nélkül temetői alkotások; üres kereszt tövében állnak vagy egy sírra borulnak, mozdulataik rezignáltak, arcuk fájdalmas, mosolytalan. Ám úgy tűnik, hogy önmagukban mégsem állják meg helyüket, szükség van egyértelműsítő feliratokra,²³ az angyal lábainál lobogó gyertyára, rózsákra és pulzáló szívecskére. (5. kép)

A barokk templomi freskók világát idéző *puttók* és

5. kép. *Kő angyal*, „Ancika” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

¹⁸ <http://ancika49.xfree.hu> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 28.)

¹⁹ <http://1vargaildyko.bloglap.hu/> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 28.)

²⁰ <http://manyi57-manyi57.gportal.hu/> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 28.)

²¹ <http://ishimoto.zip.net> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 28.)

²² 2015. augusztus 5. 17:45 <https://hu-hu.facebook.com/Gyaszkepek> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 28.)

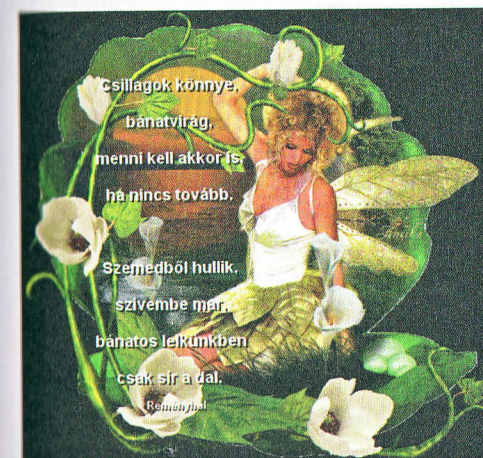
²³ Például: „Tiéd a csend és a nyugalom, miénk a könny és a fájdalom”, Ildykó munkája: <http://sirkert.virtualisan.net> (Utolsó letöltés: 2015. 10. 28.)

6. kép. *Puttó a gyászképen*, „Zsófi” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

7. kép. *Imádkozó angyal*, „Ancika” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

8. kép. *A tündérek erotikuma*, „Ancika” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

gyermek angyalok többnyire vidámak, optimisták, olykor felveszik a gyermekekre korántsem jellemző, elmélyültségre utaló pózokat (pl. gyertya szemlélése). Kiábrándító egyértelműséggel jelenítik meg a mennyország negédes reményét, az elhunyt iránt érzett szeretet tisztaságát. (6. kép)

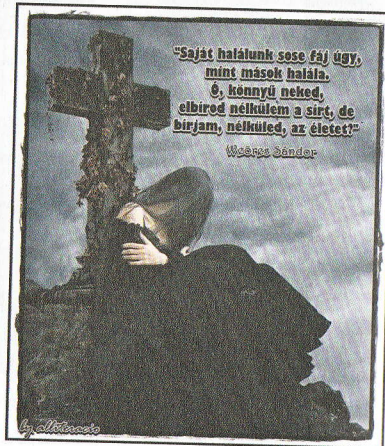
A *királynői* megjelenésű angyalok karcsú és kecses lények, akik mellől ritkán hiányzik a liliom, a szűzies ártatlanság jelképe. (7. kép)

Az alapvetően keresztény vallási hagyományokhoz kötődő angyalok versenytársa a mesékből és mitológiákból ismert, lepkeszárnyú *tündér* alakja. Az angyalokhoz viszonyítva feltűnő a tündérek fotómodellszerű megjelenése, olcsó erotikuma. A tündérek gyászképeken való szerepeltetésének magyarázata lehet, hogy légiességük alkalmassá teszi őket a lelkekkel való kapcsolatba lépésre. (8. kép)

Gót Mária Magdolnák

Az üres kereszt mellett szomorkodó nőalakokat szemlélve könnyen a gót szubkultúra fiataljainak viselete és temetői fotósorozatai juthatnak eszünkbe. A fiatal nők kibontott, sötét színű haja eltakarja arcukat, arcvonásaik csak az erotikusabb kompozíciókon látszanak. Szemük lehunyva, testtartásuk zárt, kezeikkel térdüket kulcsolják. (9. kép)

A kereszték árnyékában akár afféle modern bűnbánó Magdolnának is tekinthetnénk őket. Ezeken a példákön is megfigyelhető a montázsok erős kevert-sége: a gyászképek készítői ugyanolyan magabiztossággal bánnak a fényképekből, festményekből, grafikus ábrázolásokból kisserkesztett alakokkal, mint az animált, virtuális kiegészítőikkel.

9. kép. Modern Mária Magdolna, „Alliteracio” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

Szép Máriák

A bibliai asszociáció a sötét fátyollal borított, imádkozó nőalakok esetében már jóval erősebb. Ezek a hamis, szépséges Máriák rózsafüzért, gyertyát, dobogó szívet vagy keresztet tartanak, miközben magukba mélyedve elmélkednek, emlékeznek. (10. kép)

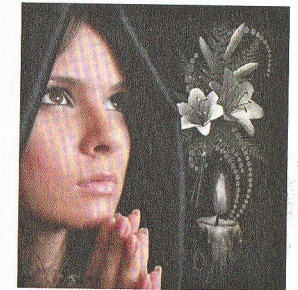
Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a vizsgált gyászképeken a vallási szimbólumok használói, forgatói, a kereszték alatt sírók, ég felé tekintők, rózsafüzért morzsolgatók kivétel nélkül – nők. Vallásszociológusok és a vallási néprajz kutatói egyaránt hangsúlyozzák, hogy a hagyományos vallási formák őrzői, továbbörökítői elsősorban a nők.²⁴ Jellemzően ők a tagjai a rózsafüzér társulatoknak, gyakrabban imádkoznak és járnak templomba, mint a férfiak. Ha a nő és a hit mellé a gyász motívuma is odakerül, az ábrázolást máris a törékenység szálai fonják át.

²⁴ Lásd Barna Gábor megállapításait a rózsafüzér társulatok vizsgálati tanulsága alapján! Barna Gábor: *Az Élő Rózsafüzér Társulata – Imádság és imaközösség a 19–21. századi vallási kultúrában*, Szeged–Budapest, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék – Szent István Társulat, 2011, 382–384.

10. kép. Femme Fatale, „Ancika” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

11. kép. Szépséges Mária, Ismeretlen alkotó, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

Különösen akkor, ha a nő erotikuma túlhangsúlyozott, megjelenése idealizált: bár ruhája fekete, áttetsző és alig fedi testét; szép arcán divatos smink, könnyes pilláin vízhatlan festék csillog.²⁵ (11. kép)

A nő érez, a nő sír, a nő hiányol. Hol vannak a férfiak? A vizsgált animált gyászképeken egyetlen típusú férfiábrázolással találkozunk, ez pedig nem más, mint a Megváltó Jézus.

Ezerféle, mégis egyarcú Jézus

A gyászképeken megjelenő Jézusok a legismertebb ábrázolásokból, többnyire Warner Sallman múlt század eleji Jézus-sorozatából származnak, vagy azt idézik vissza. A leggyakoribbak a szeretet kifejezésére is alkalmas Jézus Szíve képek, amelyek elterjedtsége Karl Pawek meglátása szerint az ábrázolások érzelmes, könnyen befogadható mivoltával magyarázható. Ennek okán fokozottan ki vannak téve a giccs veszélyének.²⁶ (12. kép)

²⁵ A vizsgált képeken gyakran a szexualitás és a halál ötvözetének klasszikus szimbóluma, a „femme fatale” sziluettje sejlik fel. Bővebben lásd Herczeg Fanni: A halál és a szexualitás szimbolikus viszonya a „femme fatale” alakjában, *Kharón, Thanatológiai Szemle*, vol. 18., 2014/4, 29–38.

²⁶ Hivatkozik rá: Dorfler, Gillo: *A giccs, A rossz ízlés antológiája*, ford. Schéry András, Budapest, Gondolat Kiadó, 1986, 141.

12. kép. Jézus Szíve modern interpretációban, Ismeretlen alkotó, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

13. kép. Jézus a kereszttel, Valentin napot idéző látványelemekkel, „Eva B” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

De megtaláljuk Jézust imára kulcsolt kézzel, szemét az égre emelve, vízen járva vagy vizet fakasztva (ez vajon a holtak országának vize, a Jordán folyó lehet?), vagy amint épp sírjából lép ki, sőt, hét szent sebét mutatja bizonyosságul. Könyved, optimista, reményt kifejező képsorok ezek.

A keresztúti kálvária képsorai viszont a veszteség és fájdalom érzését emelik ki. Itt jegyezném meg – ugyanis a jelenség talán itt áll a legélesebb kontrasztban a tartalommal –, hogy az elhunyt iránt érzett szeretet reprezentálásához a gyászképek készítői jellemzően a Valentin nap közhelyes látványelemeit hívják segítségül. (13. kép)

Gyakori továbbá az imádkozó, segítő, vigasztaló Jézus, virágokkal és gyertyával övezve. Már elég példát láttunk ahhoz, hogy kijelenthessük: bár a virtuális gyászképek megvalósítása meglehetősen eltér egymástól, mégis az egységes stílus benyomását keltik, az esztétikum mércéje pedig a színek és az animáció használata, a villogás mértéke.

Imádkozó kéz

Úgy tűnik, hogy Albrecht Dürer 1508-ban készült *Ima* című alkotása kitörhetetlen nyomott hagyott a virtuális gyászképek műfaján. Még fényképen

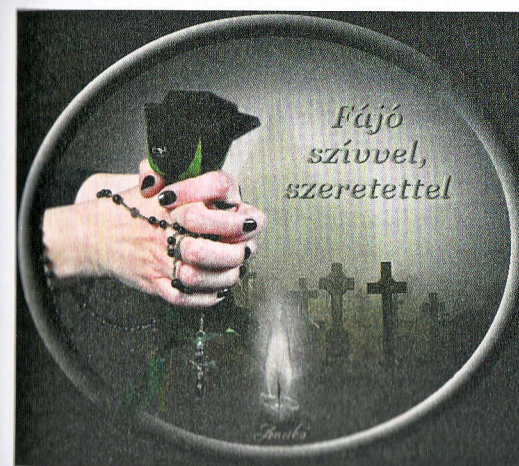

rekonstruálva is visszaköszön a kinyújtott ujjait egymáshoz illesztő, imádkozó kéz formája. Az ima valódi közegét idézve, a transzcendens kommunikáció felerősítése érdekében gyertyákkal és imaszerű szövegekkel teszik teljessé a kombinációt. (14. kép)

14. kép. Dürer nyomán: az *Ima*. Imikimi.com oldalon szerkesztve, ismeretlen alkotó, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

Az „ima” ihletettséggű képekkel kapcsolatban is elmondhatjuk, hogy formájukat tekintve inkább képsorokhoz, mintsem szentképekhez hasonlíthatóak. A képsor forma nagyon is alkalmasnak tűnik a túlvilági üzenet közvetítésére, hisz gyakran E/2 személyben szólítják meg az elhunytat. A vallási jelképek pedig elősegítik a transzcendens kommunikációt, „kifényesítik” az üzenő csatornákat.

Fekete szentolvasó

Elérkeztünk az utolsó, gyakran használt jelképhez, a szentolvasóhoz. Itt felhívnam a figyelmet a virtuális gyászképek egy másik tulajdonságára, nevezetesen a tárgyak tematikus átformálására. Kitűnő példa az ápolat, fekete körmök közt morzsolgatott, divatos

15. kép. A fekete rózsafüzér mindent átlényegít, „Ancika” munkája, forrás: <http://sirkert.virtualisan.net>

nyaklánchoz hasonló *fekete* rózsafüzér. A fájdalmas (?) olvasó búvkörében minden apró részlet gyászol és átlényegül. (15. kép)

ELMÉLKEDÉS EGY JELENSÉG JELENTŐSÉGÉRŐL

A kérdés már csak az, hogy mégis hogyan kell értelmeznünk ezeket a vallási szimbólumokat is magukban foglaló gyászképeket? Miről árulkodik használatuk?

Balázs Lajos a csíkszentdomokosi népi halotti szokásokat vizsgálva megállapította, hogy az emberi élet három nagy rítusa (születés, házasság, halál) közül a halál a legkonzervatívabb. A legkevésbé nyitott az újításokra, legkevésbé enged (legfeljebb állami vagy egyházi rendelkezés hatására, akkor is kényszeredetten) a változásoknak.²⁷ A halottakkal kialakított kapcsolat minősége, az elhantolás és a gyászfolyamat „milyensége” ugyanis nem gyerekjáték.

Nem véletlen tehát, hogy a virtuális temetők világában – a szinte korlátlan technikai lehetőségek ellenére – javarészt hagyományos jelképekkel, motívumokkal találkozunk. Ilyenek a temetők parcellákra osztása, a virtuális sírhegyek kinézete, a gyászképek alaptémái (Jézus szenvedés és halála, fájdalmas rózsafüzér) stb.

A virtuális gyászgyár azonban nem elégszik meg Jézus, egy rózsafüzér vagy kereszt egyszerű ábrázolásával. Különös sajátossága, hogy minden morális aggályt nélkülözve, szabad felhasználású alapanyagként használja őket. Itt nincs jellegzetes „egyházias stílus” – a vallási szimbólumok egy gyártási folyamat sajátos logikájának rendelődnek alá. A virtuális temetőkben felbukkanó gyász-kép ugyanazon cukrozott látványmédia szüleménye, amely a karácsonyi pufók angyalkás képeslapokért és a Valentin napi szíváradatért felelős.

Első ránézésre csábítónak tűnik az a megállapítás, miszerint a vizsgált gyász-képek olcsó attrakciói, a zsúfolt, színes, vibráló jelképek mesterségesen felfokozzák, egyúttal ki is oltják a vallásos „alapanyag” eredendő fényét, nemességét. Ingerrel telítene, vizuális szórakozást nyújtanak, miközben makacsul gátolják a szemlélődő, elmélyült lelkiállapot kialakulását. Nem igénylik a mélyebb megértést, az egymásra halmozott szimbólumok intuitív együttlátását, hisz az üzenet az adott kontextusban nyilvánvaló. A vallási szimbólumokat felsorakoztató virtuális termékek tehát aprópénzre váltják a jelképek „felemelő erejét”.²⁸

De valóban új jelenségről van szó? Hisz Graham Howes a „hivatásos”

²⁷ Balázs Lajos szíves szóbeli közlése.

²⁸ Howes, Graham: *A szakralitás művészete*, ford. Máthé Andrea, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2001, 54.

egyházművészeti alkotásokkal szemben is hasonlóan komoly esztétikai aggályokat fogalmaz meg: „Amikor azt látjuk, hogy legjobb katedrális-építőink munkáikat óvadás jelekkel, aranycsillagokkal, pufók karácsonyi angyalkákkal, lilimokkal, báránnyakkal és pásztorokkal, ízléstelen szobrokkal, buta, hamis naivitású festményekkel díszítik, az ember elcsodálkozik azon, hogy milyen világban is élnek.”²⁹ Morgan viszont arra figyelmeztet, hogy aki pusztán esztétikailag közelít a vallási giccs kérdéséhez, „nem érdekelt” annak a felismerésében, hogy milyen lelki hasznai lehetnek az efféle alkotásoknak azok használói és továbbvivői számára. Morgan óvatossága minket is felelős szemlélődésre szólít fel.³⁰

Az esztétikai kifogásoknál jóval komolyabb problémának tűnik a gyászképek mögött feltételezett vallási tartalom kiüresedése. Ennek része az ember mint Isten képmására teremtett lény megfosztása magasabb ontológiai státuszától. Hisz az ember a virtuális temetők világában egyenrangú parcellában „nyugszik” a hullókkal és a tárgyakkal, ugyanazon virtuális virágokat, gyertyákat, sírt és vallási tartalmú gyászképeket kapja, mint az elhunyt házi kedvenc.

A vázolt tendenciákat látva felmerül a kérdés, hogy a virtuális temetőkben használt vallási szimbólumok alkalmasak-e az Istenkapcsolat kifejezésére? Van-e valódi „erejük”, spirituális feszültségük? Másként fogalmazva: vajon több-e ebben a kontextusban a rózsafüzér, mint a könnyecseppekre emlékeztető, gyertyát körülfonó gyöngydísz? Többet jelent-e egy *mennyei* angyal egy *égi* tündérnél?³¹ További kutatások és interjúk segítségével ez a feszítő kérdéskör is megközelíthetővé, feltárhatóvá válhat.

Bibliográfia

- BALASSA Iván: *A magyar falvak temetői*, Budapest, Corvina Kiadó, 1989.
 BARNÁ GÁBOR: *Az Élő Rózsafüzér Társulata – Imádság és imaközösség a 19–21. századi vallási kultúrában*, Szeged–Budapest, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék – Szent István Társulat, 2011.
 CSEJTEI Dezső: *Filozófiai metszetek a halálról*, Budapest, Pallas Stúdió – Attraktor Kiadó, 2002.
 CSERNUS-LUKÁCS Lajos – TRIFF VIKTOR – ZSIGMOND János: *Budapesti temetők*, Budapest, Budapest Főváros Önkormányzata, 1999.

²⁹ Howes: i. m., 76.

³⁰ Morgan, David: *Visual Piety, A History and Theory of Popular Religious Images*, Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press, 1998, 25.

³¹ Gyanítom, hogy ebben a kérdésben Gillo Dorfles-nak van igaza, aki a vallásos tudatosság széttagozottságáról, a vallási szimbólumok hanyatló erejéről, egyben a populáris képzetnek való kiszolgáltatottságáról ír. Dorfles: i. m., 137.

- DORFLES, Gillo: *A giccs, A rossz ízlés antológiája*, ford. Schéry András, Budapest, Gondolat Kiadó, 1986.
- GECSÉNÉ TAR Imola: *Történeti temetők Magyarországon*, Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola, 2012. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/634/1/Tar_Imola.pdf (Utolsó letöltés: 2015. 08. 01.)
- HAHN Géza: *A magyar egészségügy története*, Budapest, Medicina Kiadó, 1960.
- HERCZEG Fanni: A halál és a szexualitás szimbolikus viszonya a „femme fatale” alakjában, *Kharón, Thanatológiai Szemle*, vol. 18., 2014/4, 29–38.
- HERCZEG Tamás: *Magyarországi falusi ravatalozók művészete*, Doktori értekezés, Budapest, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Doktori Iskola, 2009. <http://konyvtar2.mome.hu/doktori/ertekezesek/DLAertekezes-HerczegTamas-2009.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. 08. 09.)
- HORÁNYI Ildikó: *A látszatos halál, A magyarországi tetszhalál-fóbia története*, Budapest, Semmelweis Orvostudományi Könyvtár, 2003.
- HOWES, Graham: *A szakralitás művészete*, ford. Máthé Andrea, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2001.
- KODOLÁNYI János: A temetők és a temetkezés rendjének szabályozása a 18. században, *Néprajzi Közlemények*, vol. 4., 1959, 244–253.
- LAKNER Judit: *Halál a századfordulón*, História Könyvtár, Monográfiák 3., Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1993.
- MORGAN, David: *Visual Piety, A History and Theory of Popular Religious Images*, Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press, 1998.
- SELÉNDY Szabolcs (szerk.): *Temetőkert*, Budapest, Mezőgazdasági Kiadó, 1972.
- SZÉPE Orsolya – FERDINANDY Dóra: Nyilvánosság és intimitás, A gyász és halál témájú blogok néhány sajátosságáról, *Kharón, Thanatológiai Szemle*, vol. 14., 2010/1, 47–58.
- ZELENA András: A fájlmegosztó oldalak „nyugodj békében” videóinak lélektanáról, *Kharón, Thanatológiai Szemle*, vol. 18., 2014/4, 18–23.